

Pluralistická koncepcia hodnoty poznania¹

Martin Nuhlíček —

Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

martin.nuhlicek@uniba.sk

Abstrakt:

Príspevok predstavuje pluralistické riešenie epistemologického problému hodnoty poznania. V prvej časti mapuje východiská diskusie o hodnote poznania, ktoré zahŕňajú kľúčové predpoklady, že poznanie je hodnotné 1. dištinktívne, 2. univerzálne a 3. nevyhnutne. Následne sumarizuje najvýznamnejšie smery riešenia tohto problému, ktoré však narážajú na neschopnosť súčasne splniť všetky tri uvedené predpoklady. Druhá časť príspevku predstavuje alternatívny pluralistický názor na hodnotu poznania, inšpirovaný koncepciou poznania ako „švajčiarskeho nožička“, ktorého autorom je M. Weiner. Paradoxne však tento prístup naraz popiera všetky tri predpoklady o hodnote poznania, ktorú vysvetľuje ako premenlivú a kontextovú vlastnosť poznatkov. Ako sa však nakoniec ukazuje, toto vysvetlenie môže byť plne v súlade s bežnými intuíciami o tom, prečo je poznanie hodnotné.

Kľúčové slová: epistemické intuície, epistemologický pluralizmus, hodnota poznania, teória poznania

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2020.4r.551>

Úvod

Epistemologický problém hodnoty poznania spočíva v jednoduchej otázke: Prečo je poznanie hodnotné? Vychádza zo široko zdieľanej intuície, že poznanie vskutku je čosi hodnotné, t. j. že poznanie si ceníme a považujeme ho za dôležité, čoho ďalším dôkazom je neprestajné ľudské úsilie o dosahovanie poznania. No hoci uvedená otázka vyzerá jednoducho, ukázalo sa, že pokusy o jej uspokojivé zodpovedanie sú prekvapujúco ťažké. Vznikol samostatný

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-14-0510: Veda, spoločnosť, hodnoty. Filozofická analýza ich vzájomných väzieb a interakcií. Pracovná verzia tohto príspevku bola prednesená na konferencii „Veda, spoločnosť a hodnoty“ dňa 21. 2. 2019 v Bratislave.

problém týkajúci sa otázky hodnoty poznania, o ktorom vo svetovej epistemológii prebiehajú intenzívne diskusie už takmer dvadsať rokov.²

Mojím zámerom v tejto stati nebude rekapitulovať tieto diskusie, ale pozrieť sa na ne z určitého nadhľadu s cieľom identifikovať niektoré charakteristické predpoklady, ktoré dané diskusie formujú a sú v nich (aspoň latentne) prítomné. Následne poukážem na to, že kritiky najvýznamnejších existujúcich koncepcií hodnoty poznania sa dajú zredukovať na výčitku porušovania identifikovaných charakteristických predpokladov. Ako alternatívu k týmto pojmom predstavím *pluralistickú koncepciu hodnoty poznania*, ktorá je inšpirovaná chápaním poznania ako „švajčiarskeho nožíka“, ktorého autorom je americký mysliteľ M. Weiner.³ Tento prístup paradoxne naraz popiera všetky identifikované predpoklady o hodnote poznania, no ako sa pokúsím ukázať, je v dostatočnom súlade s bežnými intuíciami o poznaní a jeho hodnote. Teda ak je pluralistická koncepcia plauzibilná, tak jej hlavným dôsledkom je zistenie, že predpoklady, na ktorých stáli doterajšie diskusie o hodnote poznania, sú neopodstatnené.

Predpoklady DUN

Na začiatku stojí otázka, prečo je poznanie hodnotné? V spôsoboch odpovedania na túto otázku však existuje viditeľná rozmanitosť. Rozliční autori formulujú odlišné koncepcie, teórie či modely, ktorými sa snažia postihnúť rozhodujúcu príčinu hodnoty poznania. V súčasnosti sú o hodnote poznania rozvíjané prinajmenšom tri vplyvné línie uvažovania.⁴ Zástancovia prvej, *internalistickej* línie odvíjajú hodnotu poznania od stavu subjektívneho zdôvodnenia, ktorým disponuje jednotlivec. V rámci druhej, *externalistickej*, línie sa chápe hodnota poznania ako odvodená od hodnoty kognitívnych zdrojov, ktorými je naše poznanie utvárané. Napokon podľa predstaviteľov tretej línie, tzv. *epistemológie cností*, hodnota poznania vzniká pri úspešnom manifestovaní ľudských kognitívnych schopností. Možno povedať, že žiadna z uvedených línií sa nedá pokladať za jasne dominantnú alebo aspoň výraz-

2 Historicky prvá zmienka o hodnote poznania sa pravdepodobne nachádza v Platónovom spise *Menon* (In: Platón, *Dialógy I*. Prel. J. Špaňár. Bratislava, Tatran 1990, s. 520–521). Za prácu, ktorá iniciovala novodobý záujem o tému hodnoty poznania, sa najčastejšie považuje kniha: Kvanvig, J., *The Value of Knowledge and the Pursuit of Understanding* (Cambridge, Cambridge University Press 2003). Medzi ďalších autorov, ktorí významnejšie vstúpili do aktuálnych diskusií o hodnote poznania a ktorých budem tiež ešte spomínať, patria D. Pritchard a J. Greco.

3 Weiner, M., *Practical Reasoning and the Concept of Knowledge*. In: Haddock, A. – Millar, A. – Pritchard, D. (eds.), *Epistemic Value*. Oxford, Oxford University Press 2009, s. 163–182.

4 Vzhľadom na to, že mi ide o formulovanie najvšeobecnejších charakteristík, ktoré platia pre diskusie o hodnote poznania ako také, dovoľm si nasledujúce línie uvažovania predložiť v podobe abstraktných konštruktov, ktoré však plne zodpovedajú dobre známym epistemologickým prúdom, štandardne chápaným pod uvedenými označeniami.

nejšie prevažujúcu v súčasných diskusiách. V tomto zmysle tvorí problém hodnoty poznania tému, ktorá je stále otvorená a neukončená. K tomu treba pripočítať skeptikov, ktorí vzhľadom na pretrvávajúcu otvorenosť témy začínajú preferovať názor, že poznanie možno vôbec nemá takú pozitívnu hodnotu, aká sa mu intuitívne pripisuje.

Napriek opísanej názorovej diverzite zdanlivo predsa existuje niečo, čo všetky spomenuté prístupy spája. Chcem tvrdiť, že väčšina súčasných diskusií o probléme hodnoty poznania vychádza z *troch predpokladov*, ktoré jednak formujú spôsob, akým je tento problém traktovaný, a jednak limitujú i prijateľné odpovede naň. Dané predpoklady sú málokedy explicitne artikulované, naopak, pôsobia skôr latentne, ale ich vplyv je badateľný naprieč celou problematikou. Konkrétne ide o predpoklady, že hodnota poznania, o ktorej hovoríme (a ktorej vysvetlenie hľadáme), je:

1. *dištinktívna*,
2. *univerzálna*,
3. *nevyhnutná*.

Súhrnne budem na tieto tri predpoklady referovať ako na *predpoklady DUN*. Pre vyhnutie sa možným nedorozumeniam chcem explicitne upozorniť, že tieto predpoklady sa nevzťahujú na samotný fenomén či pojem poznania – teda netvrdím, že dané vlastnosti má samotné poznanie –, ale týkajú sa výlučne spôsobu, akým sa prevažne traktuje otázka *hodnoty poznania*. Najskôr sa pokúsím jednotlivo charakterizovať obsah uvedených predpokladov, a potom priblížim, ako sa prejavujú ich účinky v diskusiách o hodnote poznania.

1. *Dištinktívna hodnota poznania*. Podľa tohto predpokladu hodnota poznania nie je len prostým súčtom hodnôt jednotlivých zložiek poznania, ale tento súčet v nejakom zmysle prevyšuje. Ak si zoberieme napríklad klasickú tripartitnú teóriu, ktorá vymedzuje poznanie ako zdôvodnené pravdivé presvedčenie, tak platí, že hodnota poznania bude vyššia ako obyčajný súčet hodnoty zdôvodnenia, hodnoty pravdivosti a hodnoty presvedčenia. Vyplýva to z očakávania, že hodnotný stav poznania nevzniká len splnením nejakej predpísanej *miery*, napríklad dostatočného zdôvodnenia alebo dostatočnej pravdepodobnosti určitého presvedčenia. Myslieť si opak by znamenalo čeliť otázke, aké sú kritériá tejto predpísanej miery a prečo nie je povedzme o čosi vyššia alebo o čosi nižšia? Poznanie a jeho hodnota by na základe toho mali charakter *arbitrárných veličín*, čo je podľa mnohých neprijateľné chápanie.⁵ Preto sa radšej uchylujú k predpokladu, že pokiaľ sú skutočne splnené podmienky vzniku poznania (nech sú tieto podmienky akékoľvek), tak sa obja-

5 Táto argumentácia je podrobnejšie rozvinutá v práci: BonJour, L., The Myth of Knowledge. *Philosophical Perspectives*, 24, 2010, No. 1, s. 58–59.

vuje celkom nový, *dištingtívny* druh hodnoty asociovaný s poznaním. Pravda, s vysvetlením tejto „extra hodnoty“ poznania panujú ťažkosti,⁶ no v mene zachovania intuície, že poznanie je nearbitrárne, pretrváva stanovisko, že z hľadiska hodnoty je poznanie *kvalitatívne odlišný stav*.

2. *Univerzálna hodnota poznania*. Druhý predpoklad hovorí, že hodnota poznania je jeho univerzálna vlastnosť, ktorá sa rovnako vzťahuje na každú položku poznania, t. j. na každý poznatok. Inak povedané, pod hodnotou poznania sa chápe taká kvalita, ktorá je v identickej podobe prítomná vo všetkých aktuálnych aj potenciálnych výskytoch poznania. To má významné dôsledky pre povahu teórií, ktoré sa pokúšajú vysvetliť hodnotu poznania. Vďaka predpokladu univerzálnosti tvorcovia týchto teórií spravidla pátrajú po nejakom *unitárnom parametri poznania*, ktorý by predstavoval všeobecný zdroj jeho hodnoty. Očakávajú, že ak sa im podarí sformulovať adekvátne vysvetlenie hodnoty poznania – správne identifikovať požadovaný parameter –, tak dané vysvetlenie sa bude dať bez rozdielu aplikovať na všetko existujúce poznanie. Možnosť, že časť poznania by čerpala svoju hodnotu z iného než z predpokladaného univerzálneho zdroja, je väčšinou odmietaná. Azda za tým stojí domnienka, že pokiaľ hovoríme o tom istom *pojme poznania*, tak musí obsahovať rovnaký zdroj hodnoty vo všetkých svojich exemplifikáciách.

3. *Nevyhnutná hodnota poznania*. Posledný predpoklad stanovuje, že pokiaľ je určitý stav poznaním, tak nevyhnutne má práve takú hodnotu, aká prináleží poznaniu. Teda nemôže sa stať, aby čosi bolo poznaním, ale nemalo príslušnú hodnotu spájanú s poznaním. Súvisí to s chápaním hodnoty ako črty poznania, ktorá *nemá kontingentný charakter*. Totiž, pokiaľ nejaký stav spĺňa podmienky kladené na poznanie, tak automaticky tým údajne nadobúda aj konkrétnu hodnotu patriacu poznaniu. Táto téza sa opiera o úvahu, že nech je zdrojom hodnoty poznania ktorákolvek jeho súčasť, tak pokiaľ je jeho ozajstnou súčasťou, bude zaručene prítomná v každom jednom výskyte poznania. Každý poznatok tak v princípe musí disponovať presne určitou a navzájom totožnou hodnotou. Môžeme si všimnúť istú spojitost medzi predpokladmi nevyhnutnosti a univerzálnosti hodnoty poznania. Ak je hodnota poznania nevyhnutným produktom vnútornej konštitúcie poznania, tak je zrejmé, že bude univerzálne prítomná v každom poznatku, pokiaľ je poznatkom.⁷

6 Uznávaný autor v oblasti hodnoty poznania D. Pritchard spomenutú otázku „extra hodnoty“ poznania označuje ako terciárny problém hodnoty poznania a zaraďuje ju medzi tri najvýznamnejšie otázky v rámci súčasných diskusií o hodnote poznania. Pozri: Pritchard, D., Knowledge and Understanding. In: Pritchard, D. – Millar, A. – Haddock, A. (eds.), *The Nature and Value of Knowledge. Three Investigations*. Oxford, Oxford University Press 2012, s. 5–8.

7 Predpoklady, že hodnota poznania je univerzálna a nevyhnutná, môžeme vidieť tiež za rozšíreným názorom, že pokiaľ hovoríme o hodnote poznania, tak máme na mysli jeho *finálnu hodnotu*

Znovu chcem zdôrazniť, že tieto tri predpoklady v diskusiách o hodnote poznania pôsobia prevažne latentne. Na počiatku stojí otázka: Prečo je poznanie hodnotné? Potom sa objavujú rôzne teórie usilujúce sa túto hodnotu vysvetliť. Podľa názoru, ktorý tu prezentujem, sa však všetky teórie snažia nájsť také vysvetlenie, ktoré by hodnotu poznania vymedzovalo ako dištinktívnu, univerzálnu a nevyhnutnú. Pokiaľ nejaký kognitívny stav nespĺňa všetky tri podmienky, môže sa dokonca objaviť tendencia popierať, že ide o pravý stav poznania.

Predpoklady DUN a teórie hodnoty poznania

Ako som uviedol, existujú tri hlavné línie uvažovania o hodnote poznania, no žiadna z nich nie je jasne dominantná. V podstatnej miere za to môžu rôzne kritické námietky proti každej z týchto línií, ktoré naznačujú, že ani jedna z nich nepredstavuje plne uspokojivé objasnenie hodnoty poznania. Nazdávam sa, že cez optiku predpokladov DUN je možné najzásadnejšie kritiky jednotlivých smerov v princípe redukovať na výčitku, že každý z týchto smerov porušuje niektorý z troch uvažovaných predpokladov. Opäť ide o myšlienku, ktorá nebýva explicitne takto formulovaná, ale sama možnosť takej redukcie potvrdzuje aplikabilitu predpokladov DUN v rámci danej problematiky.

Stručne uvediem základné rámce spomenutej kritickej redukcie. Po prvé, *internalistický prístup* odvíjajúci hodnotu poznania od subjektívneho zdôvodnenia, ktorým disponuje jednotlivец, čelí námietke, že subjektívne zdôvodnenie nie je postačujúce pre vznik poznania. Existujú totiž dobre známe situácie, keď ani presvedčivé osobné zdôvodnenie nejakého presvedčenia nie je dokonalou prevenciou omylu, a teda poznanie v týchto situáciách nenastáva. Čiže pokiaľ je subjektívne zdôvodnenie nositeľom rozhodujúcej epistemickej hodnoty, tak jeho hodnota sa nemusí vždy pretaviť do hodnoty poznania. Hodnota subjektívneho zdôvodnenia sa preto javí byť problematickým zdrojom hodnoty poznania, keďže tvorí zložku, ktorej hodnota nie je s poznaním nevyhnutne spätá. Pokus oprieť hodnotu poznania o čosi, čo však niekedy do poznania nepreniká, je tak možné chápať ako narušenie predpokladu *nevyhnutnosti* hodnoty poznania.

Po druhé, *externalistický prístup*, ktorý odvodzuje hodnotu poznania od hodnoty vybraných kognitívnych zdrojov, ktorými je poznanie produkované, naráža na iný druh kritiky. Podľa nej sú spoľahlivé kognitívne zdroje síce hodnotné, ale svoju hodnotu automaticky neprenášajú na svoje produk-

(pozri napr. Pritchard, D., *Knowledge and Understanding*, c.d., s. 8). Alternatívne inštrumentálne chápanie totiž implikuje určitú variabilitu v zdrojoch hodnoty poznania, čo však protirečí uvedeným predpokladom, a preto je odmietané.

ty, t. j. na poznanie. Poznanie sa totiž považuje za hodnotné aj v prípade, keď ho náhodou utvoril nespoľahlivý, a teda nehodnotný kognitívny zdroj. Hodnota poznania sa tak javí ako nezávislá od hodnoty kognitívnych zdrojov, od ktorej sa ju snažia odvodiť externalisti.⁸ Z hľadiska našich troch predpokladov môžeme tento typ kritiky ponímať ako výčitku, že hodnota poznania nie je *dištinktívna*. Po odmyslení faktoru kognitívnych zdrojov totiž ostáva v externalistickom chápaní poznanie vymedzené už len ako pravdivé presvedčenie, ktoré však poznaniu nedokáže poskytnúť dištinktívnu hodnotu, keďže už v prvotnej formulácii celého problému sa špecificky pýtame práve na hodnotu, ktorou poznanie prevyšuje hodnotu pravdivého presvedčenia.⁹

A po tretie, podľa zástancov *epistemológie cností* hodnota poznania pramení z toho, že predstavuje úspešné manifestovanie ľudských kognitívnych schopností. Pri bližšej analýze tohto smeru uvažovania však autori ako primárneho nositeľa epistemickej hodnoty identifikujú skôr kognitívny úspech, čiže stav, kedy sa subjektívne úsilie o pravdu fakticky stretáva s objektívnym dosiahnutím pravdivého výsledku. A hoci, ako podotýka D. Pritchard, paradigmatické prípady poznania sú zároveň prípadmi kognitívnych úspechov, nemožno to povedať o všetkom poznaní. Existujú totiž aj poznatky, ktoré nezahrňajú dostatočné manifestovanie kognitívnych schopností (najmä v prípade poznania zo svedectva), a teda nemožno ich klasifikovať ako kognitívne úspechy. Poznanie tak nie je pravým korelátom kognitívnych úspechov, ktoré preto nemôžu uspokojivo vysvetľovať hodnotu poznania.¹⁰ V tomto prípade uvedenú kritiku možno chápať ako výčitku, že daný prístup netraktuje hodnotu poznania ako *univerzálnu*, keďže ju vysvetľuje len pre niektoré, najmä paradigmatické položky poznania.

Existujúce kritické námietky proti jednotlivým smerom uvažovania o hodnote poznania tieto smery v očiach viacerých autorov celkom diskvalifikujú. J. Kvanvig vo svojej ťažiskovej práci z roku 2003 – ktorou, dá sa povedať, inicioval súčasný záujem o otázku hodnoty poznania – venuje značný priestor dokazovaniu, že ani internalistická, ani externalistická línia, ani línia epistemológie cností nevedia dobre riešiť stanovený problém.¹¹ Vzhľadom na nemožnosť nájsť adekvátne vysvetlenie v rámci najvýznamnejších súčasných teórií napokon k hodnote poznania zaujíma *skeptický postoj*. Tvrdí, že otázka

8 Problém „straty hodnoty“ v prenose medzi kognitívnym zdrojom a jeho produktom – alias poznaním – sa niekedy označuje ako problém pohltenia [swamping problem]. Jeho bližší výklad je možné nájsť napr. v: Nuhlíček, M., Hodnota poznania a hodnota porozumenia. *Pro-Fil*, 19, 2018, č. 2, s. 32–33. Dostupné na: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/profil/article/view/1851>; [cit. 27. 3. 2020].

9 Otázka, prečo hodnota poznania prevyšuje hodnotu pravdivej mienky, je známa ako tzv. Menonov problém a dá sa vystopovať až k Platónovi (Platón, *Menon*, c.d., s. 520–521).

10 Pritchard, D., *Knowledge and Understanding*, c.d., s. 44–46.

11 Kvanvig, J., *The Value of Knowledge and the Pursuit of Understanding*, c.d., kap. 1–7.

o hodnote poznania, tak ako je obyčajne položená, nemá odpoveď. Z toho odvodzuje, že zrejme „poznanie nemá taký druh hodnoty, ako sa bežne myslí“.¹²

Namiesto toho sa zameriava na iné epistemologické veličiny, ktoré by mohli byť nositeľom význačnej epistemickej hodnoty, medzi ktorými na prvom mieste identifikuje *porozumenie*. Základný rozdiel medzi poznaním a porozumením spočíva v tom, že poznanie je *atomické*, t. j. týka sa jednej propozície, ale porozumenie je *holistické*. Predmetom porozumenia je celý komplex propozícií, ktoré spoločne utvárajú určitú oblasť – rozumieť je možné napr. elektroinštaláciám, správaniu mačiek alebo futbalu. Kľúčové je, že porozumenie zahŕňa tiež uchopenie rozličných *vzťahov* medzi propozíciami v rámci danej oblasti. Práve vďaka tomu sa podľa jeho zástancov porozumenie odlišuje od poznania a disponuje špecifickým typom pozitívnej epistemickej hodnoty.¹³

Kvanvig vidí v porozumení práve takú hodnotu, akú sme očakávali, no neobjavili pri poznaní. Dokonca porozumení vyzdvihuje ako primárnu epistemicкую hodnotu. Tým ale *de facto* odvádza pozornosť od pôvodnej otázky hodnoty poznania. Zdôrazňuje, že „epistemologický projekt, ktorý sa zameriava viac na porozumenie než na poznanie, má axiologické prednosti“.¹⁴ Ale vo vzťahu k *poznaniu* a jeho hodnote neponúka žiadne konkrétnejšie stanovisko. Naopak, všeobecne spochybňuje dlhú epistemologickú tradíciu zameranú na poznanie a v radikálnom duchu dokonca konštatuje, že hodnotové parametre stavu porozumenia podkopávajú sústreďovanie sa na poznanie v dejinách epistemológie.¹⁵

Obdobne argumentuje aj spomenutý D. Pritchard, ktorý sa chytá myšlienky, že ultimátnym zdrojom epistemickej hodnoty sú kognitívne úspechy poznávajúcich agentov.¹⁶ Tie však podľa neho nevstupujú do pravej korelácie s poznaním, ale opäť s porozumením. Rovnako ako Kvanvig, aj Pritchard tak z hodnotového hľadiska odsúva poznanie do úzadia. Sice o ňom priamo nevyhlasuje, že je dejinno-filozofickým omylom, no otázku jeho možnej hodnoty vybaví poznámkou, že ak poznanie disponuje hodnotou, tak pravdepodobne ide len o hodnotu akýmsi spôsobom odvodenú od hodnoty porozumenia.¹⁷

12 Tamže, s. 157.

13 Podrobnejšiu charakteristiku stavu porozumenia v porovnaní s poznaním je možné nájsť napr. v: Nuhlíček, M., Hodnota poznania a hodnota porozumenia, c.d., s. 33–36.

14 Tamže, s. 202.

15 Kvanvig, J., The Value of Understanding. In: Haddock, A. – Millar, A. – Pritchard, D. (eds.), *Epistemic Value*, c.d., s. 95.

16 Táto myšlienka tvorí ťažisko pokusov o vysvetlenie hodnoty poznania v rámci epistemológie cností. Teória hodnoty poznania tohto druhu je rozvinutá napr. v práci: Greco, J., The Value Problem. Appendix B. In: Haddock, A. – Millar, A. – Pritchard, D. (eds.), *Epistemic Value*, c.d., s. 313–321.

17 Pritchard, D., Knowledge and Understanding, c.d., s. 63.

Skupinu autorov na čele s Kvanvigom a Pritchardom teda spája postoj, že doterajšie neúspechy pri pokusoch o vysvetlenie hodnoty poznania boli spôsobené faktom, že poznanie v skutočnosti nemá vlastnú autentickú hodnotu.

S naznačenými závermi však môžeme polemizovať, pretože pri bližšom pohľade sa javia jednak ako príliš unáhlené a jednak ako príliš jednostranné. Unáhlené preto, lebo z faktu, že sa doposiaľ nepodarilo uspokojivo vysvetliť hodnotu poznania, ešte nevyplýva, že poznanie nemá žiadnu špecifickú hodnotu. A jednostranné preto, že príklon uvedených autorov k porozumeniu neprimerane limituje aj ich perspektívu vo vzťahu k vysvetleniu hodnoty poznania. Buď sa ju snažia uviesť do nejakej závislosti od hodnoty porozumenia, alebo – v prípade, keď to nejde – ju radšej úplne popierajú. Preberaným autorom tak možno adresovať výčitku, že obchádzajú pôvodnú otázku. Zistujú, že bežné predpoklady o hodnote poznania sú nepresné, a hneď nato prechádzajú k apológii hodnoty porozumenia, pričom k riešeniu hodnoty poznania sa už vážnejšie nevracajú. To však zrejme ešte neznamená, že poznanie je bezcenné. Naopak, aj keby bola pravda, že hlavnú hodnotu v epistemológii predstavuje porozumenie, tak stále platí, že poznaniu intuitívne pripisujeme určitú pozitívnu hodnotu. Teda úloha vysvetliť aktuálnu hodnotu poznania sa nestráca.

Inými slovami, tie koncepcie, ktoré popierajú špecifickú hodnotu poznania resp. považujú ju iba za akúsi „chiméru“, významne protirečia našim bežným intuíciam o hodnote poznania. V tomto zmysle ich možno označiť ako *revizionistické teórie*, ktoré namiesto vysvetlenia hodnoty poznania sa ju snažia rôznymi spôsobmi „odvysvetliť“. Nechcem tvrdiť, že revizionizmus je paušálne neprípustný a že teoretické vysvetlenia majú za každých okolností rešpektovať bežné názory. Myslím si však, že v tejto otázke sa dospelo k revizionistickému stanovisku príliš ľahko a obetovala sa v jeho prospech príliš významná intuícia. Najmä keď sa črtá odlišné riešenie, ktoré azda dokáže skonsolidovať názor o epistemickej primárnosti hodnoty porozumenia s intuíciou, že poznanie predsa disponuje vlastnou špecifickou hodnotou.

Pluralistická koncepcia hodnoty poznania

Ak rešpektujeme názor, že primárnu epistemickú hodnotu tvorí porozumenie, ale zároveň chceme zachovať intuíciu, že samo poznanie disponuje vlastnou špecifickou hodnotou, tak máme ešte jednu možnosť, ktorú predchádzajúci autori nespomenuli. Hodnotu poznania môžeme chápať *pluralisticky*, teda ako zloženú z rôznorodých čiastkových, no navzájom nerovnakých hodnôt. Podnetom tejto myšlienky je pluralistická koncepcia povahy poznania, ktorá za poznaním vidí komplex rozličných významov a účelov, neuchopiteľných jedným unitárnym vymedzením. Chcem rozvinúť úvahu, že pluralistická koncepcia poznania môže byť produktívna aj vo vzťahu k vysvetleniu

hodnoty poznania. Budem sa pri tom opierať o Weinerovo chápanie poznania ako „švajčiarskeho nožíka“.

Weiner nás nabáda uvažovať o poznaní ako o švajčiarskom nožíku. Každý nástroj, ktorý sa na takom nožíku nachádza, je využiteľný v inej situácii. Raz potrebujeme pilník, raz otvárač na fľaše, raz nožnice a raz väčšiu či menšiu čepeľ. Ale čím je pre nás samotný švajčiarsky nožík? Ničím nad rámec množiny nástrojov, ktoré obsahuje. Švajčiarsky nožík je práve pilníkom, otváračom na fľaše, nožnicami atď. No zároveň nie je *iba* pilníkom, *iba* otváračom na fľaše, *iba* nožnicami atď. Nemožno ho vymedziť pomocou žiadneho *jedného* nástroja, ktorý je jeho súčasťou. Naopak, označenie „švajčiarsky nožík“ je čosi ako konvenčná skratka na pomenovanie celkového súboru rozličných nástrojov využiteľných v rôznych situáciách.

Analogicky sa môžeme pozeráť na poznanie. Keď za bežných okolností pripisujeme niekomu poznanie, tak v rozdielnych kontextoch sledujeme odlišné epistemické kvality.¹⁸ Niekedy uznáme, že niekto niečo vie, keď má jednoducho pravdu. Napríklad žiak „vie“ odpovedať na otázku učiteľa, keď uvedie správnu, t. j. pravdivú odpoveď. Inokedy pripustíme, že niekto niečo vie, keď preukáže dostatočný prehľad a zdôvodnenie svojich názorov. V tomto zmysle rôzni experti alebo niektorí politici „vedia“, o čom hovoria. V ďalších situáciách zase „vieme“ tie veci, ktoré sa vyznačujú určitou presvedčivosťou, stabilitou či sú spájané s vysokou osobnou istotou. A dalo by sa pokračovať.

Poznanie sa tak ukazuje ako *zložené z množiny podradených pojmov*, z ktorých vybrané pojmy sledujeme pri atribúcii poznania v konkrétnych situáciách. Tieto podradené pojmy však neutvárajú súhrn nevyhnutných a postačujúcich podmienok poznania, tak ako v jeho klasickej chápaní, ale predstavujú akýsi „kôš“, z ktorého vyberáme jednotlivé pojmy pri konkrétnych atribúciách poznania. Medzi pojmy, ktoré takto konštituuju poznanie, možno zaradiť predovšetkým pravdivosť, zdôvodnenosť a istú stabilitu alebo trvácnosť presvedčenia. Ich celý zoznam je však principiálne neukončený vzhľadom na situáčnosť, kontextuálnosť, a tým pádom aj určitú premenlivosť používania pojmu poznania.¹⁹ Vedieť, že P, teda znamená mať presvedčenie, že P, ktoré môže spĺňať celú paletu rôznych ďalších podmienok.

Vráťme sa k príkladu so švajčiarskym nožíkom, vo vzťahu ku ktorému nachádzame dve významné podobnosti. Po prvé, rovnako ako švajčiarsky nožík nie je ničím nad rámec nástrojov, ktoré obsahuje, ani poznanie nie je ničím nad rámec pojmov, ktoré sú v ňom zahrnuté. Poznanie je ekvivalentné

18 Epistemické kvality tu chápem v neutrálnom zmysle ako akékoľvek vlastnosti presvedčení, ktoré prispievajú k tomu, aby sme dané presvedčenie (v danom kontexte) uznali za poznanie.

19 Weiner definuje zoznam týchto pojmov rekurzívne ako množinu všetkých X, ktoré pri dosadení do aspoň jedného kontextu utvoria základ pozitívnej atribúcie poznania v danom kontexte. Weiner, M., *Practical Reasoning and the Concept of Knowledge*, c. d., s. 164–165.

práve pravdivému, zdôvodnenému, stabilnému atď. presvedčeniu, v závislosti od konkrétnej situácie. Inak povedané, poznanie je rovné sume podradených pojmov, ktoré sa rôzne manifestujú v rozličných kontextoch. Po druhé, poznanie však nemožno redukovať na žiadny jeden vybraný pojem ani ho pomocou jedného či viacerých vybraných pojmov vymedzovať. Nedá sa definovať napríklad len ako zdôvodnené pravdivé presvedčenie, ako to robí klasická tripartitná teória, pretože tým sa opomínajú iné atribúcie poznania, ktoré fakticky nestoja na pravdivosti alebo zdôvodnenosti. V neprospech možnosti redukovať poznanie na nejakú pevnú formuláciu hovorí aj už spomenutý dôvod, že množina pojmov aktuálne spájaných s poznaním je otvorená.

V pluralistickom ponímaní je tak poznanie chápané ako voľný súbor rozličných kontextovo relevantných epistemických kvalít, z ktorých žiadna nehrá principiálne podstatnejšiu úlohu než iné. Spája ich len to, že všetky sú v určitých kontextoch zameniteľné s poznaním; z tohto pohľadu môžeme medzi nimi vidieť akési wittgensteinovské „rodinné podobnosti“. Výraz „poznanie“ tak slúži ako konvenčná skratka na označenie celkového súboru tých kvalít, ktoré z epistemického hľadiska považujeme za významné.²⁰ Prizvukuje to aj Weiner: „Tak ako švajčiarsky nožík ponúka ekonomický spôsob, ako mať pokope nástroje, ktoré sú samy osebe hodnotné, tak aj pojem poznania poskytuje ekonomický spôsob, ako vyjadriť rad ďalších pojmov, ktoré sú hodnotné samy osebe.“²¹

To nás dovádza späť k téme hodnoty poznania. Keď sa pýtame, prečo je poznanie hodnotné, tak zástanca pluralistického prístupu môže zdôrazniť niekoľko bodov. Keďže poznanie nie je ničím nad rámec podradených pojmov (epistemických kvalít), ktoré zahŕňa, tak ani svoju hodnotu nemôže čerpať z iného zdroja než z týchto pojmov. Ako sme však uviedli, v rôznych situáciách sa manifestujú odlišné črty spájané s poznaním. Preto ani hodnota poznania nemôže prameniť z rovnakého zdroja pre každý poznatok. Inak povedané, žiadna konkrétna epistemická kvalita netvorí v univerzálnom zmysle centrálny zdroj hodnoty poznania. Niektoré poznanie je hodnotné, pretože je pravdivé, iné poznanie má hodnotu vďaka svojej zdôvodnenosti atď.; ale nie všetko poznanie je hodnotné výlučne na základe jedného prvku, ako je pravdivosť, zdôvodnenie a pod. Ale ako je potom možné formulovať jednotné vysvetlenie hodnoty poznania? Nie je pluralizmus odkázaný len na konštatovanie, že hodnota poznania je heterogénna a nepostihnuteľná?

Hodnota poznania v tomto chápaní je síce heterogénna, ale napriek tomu existuje spôsob, ako sa dá postihnúť jednotným vysvetlením. Môžeme si všim-

20 Uvedené chápanie nesie v sebe tiež potenciál pre možné vysvetlenie neostroti pojmu poznania. V prípade niektorých okrajovejších kvalít totiž môžu vznikáť rozpory, či dané kvality ešte patria medzi epistemicky významné, a teda či ich prítomnosť evokuje poznanie alebo nie.

21 Tamže, s. 165.

núť, že hoci rôzne poznatky majú odlišné zdroje svojej hodnoty, tak predsa platí, že každý poznatok má *nejaký* zdroj, ktorý ho činí hodnotným. Inými slovami, pokiaľ je *nejaký* stav skutočným poznaním, tak zaručene bude manifestovať *niektorú* z epistemických kvalít asociovaných s poznaním, ktorá mu zároveň bude prepožičiavať pozitívnu epistemickú hodnotu. V jednom prípade môže túto úlohu hrať pravdivosť, v druhom napríklad istota a v ďalších zase iné epistemické kvality – dôležité je, že každý výskyt poznania v sebe zahrňa čosi, vďaka čomu nadobúda kladnú hodnotu. Teda ak je poznanie v pluralistickom ponímaní chápané ako voľný súbor epistemicky významných kvalít, tak – za predpokladu, že epistemicky významné je epistemicky hodnotné – ten istý súbor kvalít podmieňuje aj hodnotu ktoréhokoľvek poznatku. Z tejto perspektívy môžeme povedať, že poznanie je všeobecne hodnotné, pretože každý poznatok disponuje niektorou (hoci nie každý tou istou) hodnotnou kvalitou zo súboru rozličných kvalít asociovaných s poznaním.

Chcem pridať ešte dva komentáre vyjasňujúce pluralistickú pozíciu. Po prvé, *pluralizmus nie je skepticizmus*. Ako sme mohli vidieť, poznaniu priznáva pozitívnu epistemickú hodnotu, pričom tá ostáva zachovaná dokonca aj v prípade, keď si osvojíme názor, že hlavnú epistemickú hodnotu tvorí porozumenie. Z tohto hľadiska ide o pozíciu dobre rešpektujúcu bežné intuície. Po druhé, *pluralizmus nie je relativizmus*. Keďže tento prístup definuje hodnotu poznania na základe rôznorodých a situačne premenlivých prvkov, môže to zvädzať k jej relativistickému chápaniu. Také chápanie by však nebolo správne. Pokiaľ pod relativizmom rozumieme premenlivosť výsledkov v závislosti od posudzujúcej osoby, tak v rámci pluralizmu nič také nenastáva.

Majme napríklad žiaka v škole, ktorý vie, že Kolumbus objavil Ameriku v roku 1492. Jeho poznatok je hodnotný, pretože je pravdivý, a práve na základe toho ho ako hodnotný uzná aj učiteľ. To však neznamená, že niekto iný môže ten istý poznatok pokladať za hodnotný kvôli nejakému inému parametru, ako je napr. intenzita žiakovho presvedčenia a pod., prípadne že sa môže rozhodnúť ho vôbec nepokladať za hodnotný. Hodnota konkrétneho poznatku je takpovediac „objektívne“ daná konkrétnou hodnotnou kvalitou (v našom prípade pravdivosťou), ktorá jeho hodnotu funduje. Môžeme sa na to pozeráť ako na prejav akýchsi záväzných epistemických konvencií, ktoré identifikujú kvality stojace v základe hodnoty jednotlivých poznatkov.²² Pluralistický prístup len upozorňuje, že kvality, na ktorých v skutočnosti stavíme hodnotu rozličných poznatkov, tvoria nejednotný a heterogénny súbor.

22 Otázke, ako sú tieto epistemické konvencie určované, sa v texte nebudem bližšie venovať. Chcem však opätovne zdôrazniť, že ide o konvencie týkajúce sa posudzovania hodnoty poznatkov, a nie o konvencie týkajúce sa charakteru samotného poznania, ktoré by mohli vyúsťovať do epistemického relativizmu.

Pluralizmus a predpoklady DUN

Paradoxne, pluralistická koncepcia hodnoty poznania porušuje naraz všetky tri predpoklady DUN. Hodnota, ktorú pripisuje poznaniu, nie je ani dištinktívna, ani univerzálna, ani nevyhnutná. Táto koncepcia teda priamo protirečí očakávaniam, ktoré väčšina autorov spája s vysvetlením hodnoty poznania. No nemusíme to vnímať ako problém. Nesúlad pluralistického chápania s predpokladmi DUN môže implikovať aj záver, že spomenuté predpoklady tvoria nesprávne resp. prehnané požiadavky na teórie hodnoty poznania. Plauzibilita tohto záveru sa dá preukázať prostredníctvom opätovného priblíženia každého z troch predpokladov vo vzťahu k preberanej pluralistickej koncepcii.

1. *Nie dištinktívna hodnota poznania.* Pluralizmus nepripisuje poznaniu žiadny špecifický, kvalitatívne odlišný druh hodnoty, pomocou ktorej by prevyšovalo súhrnnú hodnotu svojich zložiek. Konkrétne poznatky poníma ako hodnotné vždy len vďaka nejakej konkrétnej kvalite, ktorú identifikujeme ako zdroj hodnoty v určitom situačnom kontexte. Jeden poznatok pokladáme za hodnotný napríklad čisto pre to, že je pravdivý, iný si ceníme kvôli jeho stabilite či istote presvedčenia, ktoré vyvoláva, alebo na základe iných parametrov, ktoré boli spomenuté.

V protiklade s obvyklými očakávaniami je v rámci pluralizmu hodnota poznania dokonca ešte *nižšia* než súčet hodnôt jeho jednotlivých zložiek. Vychádza to z myšlienky, že každý poznatok nadobúda hodnotu vďaka niektorému vybranému prvku zo súboru rozličných hodnotných kvalít, ktoré sa môžu asociovať s poznaním. No vzhľadom na to, že ako celok je tento súbor kvalít principiálne otvorený a neukončený, tak zrejme žiadny poznatok nemôže dosiahnuť hodnotu, ktorá by bola rovná súčtu všetkých mysliteľných kvalít z tohto súboru. Môžeme teda povedať, že hodnota poznania vo všeobecnosti *nie je dištinktívna*, keďže vždy je kvalitatívne totožná s hodnotou niektorej epistemickej kvality, ktorá poznanie konštituuje.

2. *Nie univerzálna hodnota poznania.* Z tých istých dôvodov musí byť jasné, že pluralizmus nepredpokladá jednu univerzálnu vlastnosť, ktorá by zhodne stála za hodnotou každého poznatku. Ako sme opakovane uviedli, tento prístup naopak pripúšťa, že hodnota poznania je variabilná v zmysle heterogenosti jej možných zdrojov. Preto nie je možné splniť ani očakávanie, podľa ktorého sa podarí sformulovať takú teóriu hodnoty poznania, ktorá by pomocou jedného unitárneho parametra dokázala vysvetliť hodnotu všetkých aktuálnych i potenciálnych poznatkov.

Súvisí to s tým, že z pluralistického hľadiska sa na poznanie nenahliada ako na tradičný, ostro vymedzený pojem, ale ako na akúsi konvenčnú „nálepku“ označujúcu množinu epistemickej významných informácií rôznych

druhov. V tomto chápaní nemá miesto nijaká spoločná kvalita, ktorá by sa vyskytovala „naprieč“ všetkým, čo označujeme za poznanie. Nieкто by azda mohol namietnuť, že všetky poznatky majú spoločnú práve tú charakteristiku, že tvoria množinu *epistemicky významných informácií*. Lenže „epistemická významnosť“ sa pri bližšom pohľade javí skôr ako dôsledok pôsobenia nejakej kvality než ako kvalita samotná.²³ Pluralistická koncepcia teda nepoňúka prostriedky, ktoré by umožňovali traktovanie hodnoty poznania ako univerzálnej.

3. *Nie nevyhnutná hodnota poznania*. Aj vo vzťahu k poslednému z troch predpokladov sa pluralistická koncepcia dostáva do konfliktnej pozície. Podľa tohto predpokladu sa nemôže stať, aby čosi bolo poznaním, ale nemalo príslušnú hodnotu spájanú s poznaním. V pluralistickom chápaní však neexistuje žiadna partikulárna „príslušná“ hodnota, ktorú by identicky nadobúdala každá položka poznania. Opäť sa tu rysuje spojitost s chápaním poznania ako voľného súboru nesúrodých epistemických kvalít. V tomto chápaní hodnota nie je produktom vnútornej konštitúcie poznania; nevychádza z nejakej zložky poznania, ktorá by v ňom bola nevyhnutne prítomná, pokiaľ je poznaním. Žiadna taká zložka poznania totiž neexistuje. To, čo nazývame poznaním, je založené na rôznych heterogénnych faktoroch, ktoré poznaniu prepožičiavajú heterogénne hodnoty podľa kontextu a situácie. Teda nielen, že hodnota poznania v tomto zmysle nie je nevyhnutná, ale je priam príznačné, že jej charakter je zásadne *kontingentný*.

Môže sa stať, že ten istý poznatok bude mať rozdielnú hodnotu v odlišných okolnostiach, a možno sa nájde i taký kontext, v ktorom daný poznatok nebude vôbec pokladaný za hodnotný. Hodnota poznatkov môže byť tiež premenlivá v čase – niektorý poznatok si v istom období môžeme ceniť viac a v inom období menej. Nedá sa vylúčiť ani prípad úplného zániku hodnoty určitého súčasného poznatku. To všetko sú dôsledky redukcie poznania na výraz označujúci variabilnú množinu epistemických kvalít, ako to činí pluralizmus.²⁴ Kým je táto množina kvalít postulovaná ako neuzavretá, tak nie je uzavretá ani možnosť, že hodnota jednotlivých poznatkov bude podliehať zmene, a teda nebude nevyhnutná.

23 Nedotkli sme sa otázky, na základe čoho sú určité kvality epistemicky významné, t. j. čo tvorí kritérium ich epistemickej významnosti? Nesporne ide o zaujímavú otázku, avšak jej komplexné preskúmanie by si zrejme vyžadovalo priestor presahujúci možnosti tohto textu. Vyslovím tu iba domnienku, že význam jednotlivých kvalít je pravdepodobne konštituovaný praktickými dôvodmi, teda ich osvedčením sa pri dosahovaní cieľov súvisiacich s ľudským prospechom.

24 Ako bolo naznačené vyššie, medzi kontingentné faktory by som nezaradil závislosť od osoby poznávajúceho. Nazdávam sa, že pokiaľ máme určitý poznatok v konkrétnom kontexte a konkrétnom čase, tak k nemu spravidla existuje záväzná epistemická konvencia, ktorá informuje o jeho aktuálnej „faktickej“ hodnote.

Nakoniec teda ide o to, na ktorú stranu teoretickej rovnováhy sa prikloníme. Na jednej strane stoja predpoklady DUN, ktoré na prvý pohľad môžu vyzeráť vcelku prijateľne. Dôsledné pridržiavanie sa týchto predpokladov v otázke hodnoty poznania však vedie k značným ťažkostiam pri formulovaní jej uspokojivého vysvetlenia. Možným výsledkom je skeptický postoj k hodnote poznania a prípadne hľadanie nejakého iného epistemického stavu, ktorý by lepšie spĺňal uvažované kritériá. Hodnota poznania sa v tomto ponímaní znižuje na čosi sekundárne, odvodené, či dokonca celkom imaginárne. No taký názor sotva obstojí z hľadiska toho, že v bežnom chápaní panuje hojne rozšírené a pevne zakorenené presvedčenie o vlastnej pozitívnej hodnote poznania.

Na druhej strane máme možnosť vyjsť z pluralistickej koncepcie poznania a hodnotu chápať ako nejednotný a premenlivý parameter poznania. Tento prístup sa vyhýba skeptickému názoru smerujúcemu k popretiu hodnoty poznania a nevedie ani k revizionistickému stanovisku vo vzťahu k bežnému chápaniu poznania ako nesporne hodnotného. Jeho dôsledkom je však porušenie predpokladov DUN, a tým aj vyvolanie istej neurčitosti pri teoretickom uchopovaní hodnoty poznania. Napriek tomu nie je vylúčené, že daná neurčitosť korešponduje s tým, čo skutočne chápeme pod hodnotou poznania.

Rozdiel medzi uvedenými dvomi koncami teoretickej rovnováhy je v jednom ohľade hlbší. Treba zdôrazniť, že pluralistický prístup je vo vzťahu k zdrojom hodnoty poznania čisto *deskriptívny*. Opisuje, na čom skutočne zakladáme hodnotu rozličných poznatkov, ale nepredpisuje, na čom *by sme ju mali* zakladať. Ak by sa náhodou ukázalo, že hodnotu niektorých poznatkov odvodzujeme z epistemologickej pochybných faktorov, tak pluralizmus tieto zdroje zaeviduje, ale neodmietne ich ako „nesprávne“, „neadekvátne“ a pod. Otázka posudzovania „kvality“ zdrojov hodnoty poznania tvorí celkom odlišnú tému, ktorou sa pluralizmus bezprostredne nezaobrá. Naproti tomu tradičný prístup opierajúci sa o predpoklady DUN má výraznejší *normatívny* charakter. Dopredu stanovuje (hoci často len implicitne), aké majú byť vhodné charakteristiky „pravej“ hodnoty poznania, a pokúša sa nájsť takú jej koncepciu, ktorá by tieto charakteristiky zahŕňala. V tomto zmysle predpisuje parametre žiaducej koncepcie hodnoty poznania – a v prípade, že sa vyhovujúcu koncepciu nedarí artikulovať, môže svojich zástancov viesť až k názoru, že hodnota poznania je chiméra.²⁵

25 Rozdiel medzi tradičným a pluralistickým prístupom k otázke hodnoty poznania možno zo širšej perspektívy vnímať ako stret medzi metodistickým a partikularistickým spôsobom riešenia epistemologických problémov, o ktorých hovoril R. Chisholm v práci *The Problem of the Criterion* (Milwaukee, Marquette University Press 1973). V skratke ide o spor medzi vyvodzovaním noriem z opisu skutočnej podoby javov (partikularizmus) a vymedzovaním množiny prírodných javov na základe vopred stanovených noriem (metodizmus).

Záver

Pluralistická koncepcia hodnoty poznania predstavená v tejto stati z pochopteľných príčin ostáva zatiaľ len v hrubom náčrte. Pre jej kompletné dokončenie by bolo potrebné vykonať ešte množstvo subtilnej práce. Dajú sa identifikovať predovšetkým dve základné úlohy, ktoré sú nevyhnutné pre to, aby sa pluralizmus stal ucelenou a funkčnou teóriou hodnoty poznania. Po prvé, vytvoriť elementárnu typológiu rôznych zdrojov hodnôt, ktoré sa asociujú s poznáním. A po druhé, klasifikovať situačné kontexty, v ktorých sa tieto rozdielne hodnoty uplatňujú. V takom prípade by sme mohli získať komplexné vysvetlenie hodnoty poznania, ktoré by dokázalo reflektovať tvorbu tejto hodnoty s prihliadnutím na rozličné premenlivé parametre, ktoré v rámci nej intervenujú. No takáto práca by jednak musela mať aj empirický rozmer a jednak by sme sa nejako museli vyrovnáť s potenciálnym rizikom jej trvalej neukončenosti. Aj z týchto dôvodov nebolo možné v tejto stati rozvinúť naznačené podrobnosti. Jej cieľ bol skromnejší: poukázať na to, že v riešení problému hodnoty poznania existuje k prevládajúcim skeptickým a revizionistickým pozíciám zmysluplná názorová alternatíva v podobe pluralistického prístupu. To, či preukáže svoju životaschopnosť, odhalí až jeho ďalšie skúmanie; nateraz sa mi však javí ako smer uvažovania, ktorý rozhodne stojí za pozornosť.

SUMMARY

A Pluralistic Conception of the Value of Knowledge

The paper presents a pluralistic solution to the epistemological problem of the value of knowledge. In the first part, the starting points for the discussion on the value of knowledge are mapped out, including the key assumptions that knowledge is valuable (1) distinctively, (2) universally and (3) necessarily. It then summarizes the most important routes to take towards solving this problem, which, however, bump up against an inability to satisfy all three of these assumptions at the same time. The second part of the paper presents an alternative pluralistic view of the value of knowledge, which is inspired by M. Weiner's concept of knowledge as a "Swiss Army Knife". Paradoxically, however, this approach simultaneously denies all three assumptions about the value of knowledge, which it explains as a variable and contextual quality of knowledge. However, as it ultimately turns out, this explanation might be fully in accordance with common intuitions about why knowledge is valuable.

Keywords: epistemic intuitions, epistemological pluralism, value of knowledge, theory of knowledge

ZUSAMMENFASSUNG

Das pluralistische Konzept des Werts der Erkenntnis

Im Beitrag wird eine pluralistische Lösung des epistemologischen Problems des Werts der Erkenntnis vorgestellt. Im ersten Teil werden dabei die Diskussionsgrundlagen zum Wert der Erkenntnis erörtert, die die Grundvoraussetzungen umfassen, dass Erkenntnis 1) distinktiv, 2) universell und 3) unumgebar wertvoll ist. Anschließend werden die wichtigsten Richtungen bei der Lösung dieses Problems zusammengefasst, die jedoch auf das Unvermögen stoßen, alle drei aufgeführten Voraussetzungen zu erfüllen. Im zweiten Teil des Beitrags wird eine alternative pluralistische Ansicht zum Wert der Erkenntnis vorgestellt, die vom als „Schweizermesser“ bekannten Erkenntniskonzept M. Weiners inspiriert ist. Paradoxerweise widerspricht dieser Ansatz jedoch gleich allen drei Voraussetzungen zum Wert der Erkenntnis und erklärt diese als veränderbare und kontextbedingte Eigenschaft der Erkenntnis. Letztlich zeigt sich jedoch, dass diese Erläuterung vollkommen im Einklang mit der gängigen Intuition stehen kann, warum Erkenntnis wertvoll ist.

Schlüsselwörter: epistemische Intuition, epistemologischer Pluralismus, Wert der Erkenntnis, Erkenntnistheorie